

Poměrný „nepoměrný“ volební systém po novelizaci zákona o volbách do Parlamentu ČR

MICHAL KLÍMA

Toto pojednání si klade za cíl poskytnout politologickou analýzu volebního systému po reformě, jež byla schválena v červenci roku 2000, přičemž v plném rozsahu nabude platnosti až od ledna 2002.¹ Jednotlivé prvky v rámci souboru volebních pravidel byly dány pod mikroskop modelových výpočtů. Anatomie volebního systému pak byla zkoumána zvláště pomocí využití odlišných velikostí volebních obvodů a s pomocí dvou základních sad matematických metod.

Ve skutečnosti však nešlo o to zkoumat detaily pro sebe sama, ale šlo o to definovat základní vlastnosti reformovaného volebního mechanismu s prioritním ohledem na ústavně zakotvenou zásadu poměrného zastoupení pro dolní komoru Parlamentu České republiky. Šlo o to dát unikátní českou verzi formálně proporcího systému do širších souvislostí s praxí systémů poměrného zastoupení, jež se uplatňuje ve standardních demokraciích. Zároveň se zvažovaly obecné politické tendence, které mohou z podstaty volebních změn vyplývat.

V kontextu uvedené analýzy je činěna snaha o modifikaci politologické definice systému poměrného zastoupení pomocí kvantifikovatelného vyjádření.

* * *

Na tomto místě je třeba velmi poděkovat kolegyni M. Mestekové za celkovou spolupráci, především pak za vypracování modelových výpočtů.

* * *

Pro přehlednost a srozumitelnost je na počátku uváděna celková struktura zpracované analýzy:

1. Politologické definice volebního systému poměrného zastoupení – nejednoznačnost
2. Volební reforma v ČR a „zásada poměrného zastoupení“
 - 2.1 Výše umělé a přirozené klauzule
 - 2.2 Míra disproporcionality
 - 2.3 Průměrný počet hlasů na mandát
 - 2.4 Definice „zásady poměrného zastoupení“ – užší a širší pojetí
 - 2.5 Nevhodnost separace účinků velikosti volebního obvodu a mat. metody
 - 2.6 Není upravený d'Hondt jako upravený Sainte-Laguë
3. Souvislosti mezi volební reformou a úpravou státního financování stran
4. Politické důsledky volební reformy v ČR
5. Závěr
6. Dovětek

1. Politologické definice volebního systému poměrného zastoupení – nejednoznačnost

Z politologického hlediska lze volební systém definovat jako soubor pravidel, která přímo ovlivňují převod hlasů na mandáty. Jedná se tedy o řadu komponentů tvořící celkový volební mechanismus. Jednotlivé prvky volebního systému nejsou fixní, je však možné je nejenom individuálně nastavit, ale i uvést do nejrůznějších vzájemných relací.

Je to právě systém poměrného zastoupení, který se v důsledku potenciální proměnlivosti svých jednotlivých částí vyznačuje *flexibilním* charakterem. Elastická povaha systému poměrného zastoupení způsobuje, že se stává objektem sociálního inženýrství, či přímo manipulace.

Systém poměrného zastoupení lze definovat:

- 1) v užším pojetí;
- 2) v širším pojetí.

Tato dvě pojetí se liší odlišnými východisky. **Definice v užším slova smyslu** považuje za systém poměrného zastoupení *všechny volební mechanismy, které používají jakékoliv vícemandátové*, nikoliv však jednomandátové obvody. Neuplatňuje se zde tudíž ústřední princip většinového systému „vítěz bere vše“.² Podle tohoto přístupu pak každý vícemandátový obvod – tedy i *dvoumandátový* – *přiděluje mandáty v jistých proporcích*. Zcela se tu abstrahuje od míry disproporcionality přidělovaných proporcí mandátů.

Definice v širším slova smyslu vychází z předpokladu, že systém poměrného zastoupení by měl naplňovat požadavek, že *poměr přidělených mandátů víceméně odpovídá poměru obdržených hlasů*. Jestliže pro první definici je přípustné, aby strana například s 10% hlasů obdržela 0% mandátů, pak pro druhou definici je to naprosto nepřijatelné. Ani druhé pojetí nevyžaduje úplnou poměrnost, ale směřuje k ní. Jistá tolerance, respektive míra disproporcionality je realitou. V této souvislosti je vhodné uvést, že **politologie nedává odpověď na otázku, jaká míra disproporcionality činí systém ještě poměrný a jaká již poměrnost neguje. Žádná obecně přijímaná hranice není v politologii dána.**

Zpravidla je tomu tak, že **první a druhá definice víceméně splývají. Forma a obsah jsou v souladu.** Pokud tomu tak nebylo, daný volební systém byl zařazován do kategorie „přechodného systému“ s polopoměrnými efekty nebo byl označován za výjimku ještě v rámci systémů poměrného zastoupení. *Jednotlivé komponenty poměrného zastoupení lze totiž pozměnit takovou měrou, že dojde ke kvalitativní změně chování celkového volebního systému ve smyslu zásadního posílení většintvorného efektu. Naplňují se tak typické projevy většinového systému, jako je například stav, kdy dokonce 10–15 procentní strany mají problém získat aspoň minimální zastoupení.* I když i tehdy se rozdělují mandáty v jistých proporcích, poměr mezi hlasy a mandáty se zcela rozchází. Forma volebního systému poměrného zastoupení sice zůstává (spíše jako fasáda), ale obsah se vyprazdňuje.

* * *

G. Sartori sice na jedné straně připouští relativně vysokou míru disproporcionality v rámci systému poměrného zastoupení, ale na druhé straně dodává: „Kdykoliv je systém označován za poměrný, předpokládáme, že tu musí být více či méně rovný počet hlasů a mandátů.“³ Jednot-

livé způsoby převodu hlasů na mandáty tak musí podle něj splňovat požadavek jistého stupně „spravedlivé poměrnosti“ (fair proportionality). Nastavení určitých vylučovacích bariér by proto mělo sloužit opodstatněnému cíli. V této souvislosti G. Sartori uvádí, že „neúplně proporční systém poměrného zastoupení je ospravedlnitelný tehdy, když působí jako prostředek proti fragmentaci stranického systému.“⁴

Z toho vyplývá, že

- není „normální“, aby systém poměrného zastoupení produkoval naprosto nepoměrné výsledky (již ze spojení slov „poměrný“ a „nepoměrný“ je jasné, že jedno ve své krajní poloze neguje druhé a naopak, respektive jedná se o určitý nonsens);
- vyšší míra disproporcionality v rámci systému poměrného zastoupení je ospravedlnitelná jen v případě přílišné fragmentace stranického systému (v ČR po více než deseti letech transformace existuje na poměry evropských demokracií víceméně standardní počet parlamentních stran v dolní komoře parlamentu – tj. pět; ke koncentraci stranického systému došlo přirozenou cestou v rámci dosud praktikovaného systému poměrného zastoupení).

* * *

Pro potřeby politologické analýzy problematiky definování systému poměrného zastoupení, nebo přesněji řečeno „zásady poměrného zastoupení“ v podmínkách České republiky, lze uvést následující východiska:

- a) **Druhá** respektive **širší definice poměrného zastoupení se kryje se „zásadou poměrného zastoupení“** stanovenou pro sněmovní volby v Ústavě ČR. V tomto případě tedy nepostačuje pouze formálně technický přístup, ale pojetí, jež upřednostňuje obsah před formou (v případě, že se podstatně rozcházejí).
- b) V důsledku neexistence jasné hranice mezi poměrným a nepoměrným systémem se **volební reforma v ČR bude dále zkoumat na pozadí praxe standardních demokracií**. Komparativní metoda umožní lépe porozumět konkrétnímu případu volebního inženýrství v ČR.

2. Volební reforma v ČR a „zásada poměrného zastoupení“

Po schválení novely volebního zákona v České republice zůstává otázka, **zda volební reforma respektuje ústavně zakotvenou zásadu poměrného zastoupení**.

Jakými způsoby se dá poměřovat, zda volební pravidla mají tendenci produkovat spíše poměrné nebo nepoměrné výsledky? Nabízí se **tři základní kritéria či ukazatele**, které mají značnou vypovídací hodnotu:

- 1) výše umělé a přirozené klauzule;
 - 2) míra disproporcionality;
 - 3) průměrný počet hlasů na mandát.
- Jestliže první je příčina, pak druhé a třetí jsou důsledky.

2.1 Výše umělé a přirozené klauzule

Umělá volební klauzule je oficiálně stanovenou hranicí vymezenou procentem hlasů, jejíž překonání zajišťuje vstup do zastupitelského sboru. Naopak přirozená volební klauzule je na první pohled neznámou veličinou. Její výše je závislá především na velikosti volebního obvodu danou počtem přidělených mandátů a na matematické metodě přepočtu hlasů. Obecně platí, čím vyšších procent dosahují volební klauzule, tím méně poměrné jsou konečné výsledky.

Ačkoliv není v politologii stanovena jednotná hranice, přesto lze z *praxe standardních demokracií* praktikujících systém poměrného zastoupení mnohé odvodit. **Umělá klauzule zpravidla nepřesahuje míru 5%,⁵ přirozená 10–12%.⁶ Sčítací klauzule** pro více početné volební subjekty je zde **prakticky neznámá**. Odvolávat se u volebních klauzulí na výjimky (Turecko, Řecko – v jistém období)⁷ je naprosto nekorektní. Výjimky jen potvrzují pravidlo.

V případě, že je přece jen nasazena jakákoliv klauzule ve svých nejvyšších hodnotách, bývá kompenzována nejrůznějšími doplňkovými technikami, o kterých je pojednáno v závěru textu. Je také zcela neobvyklé, aby se všechny nejvyšší bariéry vyskytovaly souběžně.

* * *

Jak se to má konkrétně se sčítací klauzulí? Především, sčítací klauzule (někdy též nazývaná aditivní) označuje stav, kdy se příslušná procentuální hranice hlasů, umožňující získání mandátů či vstup do parlamentu, odstupňovaně navyšuje podle počtu stran tvořících předvolební koalici. **Sčítací klauzule se však ve standardních demokraciích prakticky vůbec nevyskytuje. Je to specifikum části postkomunistického a balkánského prostoru (Řecko, Kypr) a v tomto smyslu je nekorektní považovat její aplikaci za něco standardního.⁸**

Nicméně dá se připustit, že v jisté míře odpovídá sčítací klauzule neusazenému politickému uspořádání transformujících se zemí, kde existuje nadměrná fragmentace stranického systému. V tomto smyslu je víceméně ospravedlnitelné například zavedení sčítací klauzule v Estonsku v roce 1998, kdy ze sedmi volebních subjektů bylo pět koalic a v parlamentě získalo zastoupení celkem dvanáct stran.⁹ Jistou racionalitu může mít také stav, kdy dojde k omezenému navýšení sčítací klauzule, jako se to stalo v Rumunsku nebo Polsku. V Rumunsku se zvýšila za každého dalšího člena volební koalice sčítací klauzule o 1% (maximálně však do výše 8%). Podobně v Polsku, kde je hranice stanovena pro jednu stranu ve výši 5%, zatímco pro koalici bez ohledu na počet jejích členů jen 8% hlasů v celostátním měřítku. Na druhé straně existují i extrémní příklady, kam patří i tzv. Mečiarův volební zákon s navýšením sčítací klauzule do výše 20%. Změna volebních pravidel na Slovensku byla přijata těsně před parlamentními volbami v roce 1998. Došlo zde k zavedení oddělené 5procentní klauzule pro každou stranu v koalici takovým způsobem, že se vyžadovalo, aby každá strana kandidující v takové koalici musela mít svou vlastní kandidátní listinu a vlastní hlasovací lístek a splnila limit právě 5%. Pokud by se to nepodařilo, její hlasy by propadly. Ve volbách proto nekandidovala žádná koalice. V roce 1999 parlament zrušil tzv. Mečiarovu novelu. V současnosti je na Slovensku opět původní stav: 5% pro jednotlivou stranu, 7% pro koalici dvou a tří stran, 10% čtyř a vícečlenné koalice.¹⁰

* * *

Jak je tomu s volebními klauzulemi v ČR po schválení volební reformy? Pokud jde o **umělou klauzuli, na celostátní úrovni se nic nemění. Zůstává 5% bariéra hlasů.** Co se však podstatného mění, je **výše celostátní přirozené klauzule, která se z původních 3% vyšplhala až na nestandardních 14 – 15%.** Jedná se o průměrnou hodnotu, jež se prosazuje v celostátním měřítku. Navíc pro čtyř a vícečetné koalice byla nastavena **sčítací klauzule až do výše 20%.**

Pokud jde o posledně zmíněnou sčítací klauzuli, došlo v rámci přijaté reformy k jejímu radikálnímu zvýšení. Původní 2procentní navýšení za každou stranu navíc (tedy nad 5procentní celostátní hranici danou pro jediný volební subjekt) se zvedlo na hodnotu 5% hlasů. Jestliže se tedy původně požadovalo na dvoučlenných předvolebních koalicích dosažení 7%, tříčlenných 9% a čtyřčlenných a vícečlenných maximálně 11%, pak po reformě pro stejné velikosti koalic platí řada 10%, 15% a 20%.

Proti komu je takové navýšení namířeno, je více než zřejmé. Navíc bylo navrženo k všeobecnému překvapení až na poslední chvíli – tedy ve třetím čtení projednávání novely volebního zákona. Jiné než politicky účelové zdůvodnění prosazené změny se jen velmi těžko hledá. Vždyť v České republice žádná nadměrná fragmentace stranického systému není, ba právě naopak, ve Sněmovně působí, jak již bylo uvedeno, standardní počet 5 politických stran.

Tabulka 1: Přirozená klauzule v procentech kalkulovaná pro případ čtyřkoalice v průměrně 5,7 mandátových obvodech (počet 35) na základě výsledků voleb do PSP ČR – 1998

velikost obvodu	počet obvodů	minimální ^{a/} přirozená klauzule	maximální ^{b/} přirozená klauzule	průměrná přirozená klauzule ^{c/}
4-mandátový	2	17	18	17
5-mandátový	14	15	18	16
6-mandátový	14	14	16	15
7-mandátový	2	13	14	14
8-mandátový	3	12	13	13
celkem ČR	35	12	18	15

^{a/} Výše průměrné přirozené klauzule je vypočítána metodou aproximace přerozdělení hlasů (podle M. Mestekové). Tato metoda v jednotlivých volebních obvodech odebrá hlasy stranám, které získaly alespoň jeden mandát, a tyto hlasy přerozděluje mezi ostatní strany v poměru jejich volebních zisků tak dlouho, dokud alespoň jedna z nich nezíská počet hlasů, který jí přidělí alespoň jeden mandát.

^{b/} Minimální resp. maximální přirozená klauzule na úrovni jednotlivých volebních obvodů.

Tabulka 1 vypočítává **výši přirozeného prahu – respektive přirozené klauzule** v jejich průměrných (poslední sloupec), minimálních a maximálních (třetí a čtvrtý sloupec) hodnotách. V dolní řádce jsou uvedeny hodnoty v celostátním měřítku za všech 35 volebních obvodů. V ostatních řádkách uvedené údaje odpovídají modelovým situacím ve volebních obvodech s velikostí v rozmezí 4 – 8 přidělovaných mandátů. Z druhého sloupce, který zaznamenává počet obvodů dané velikosti, vyplývá, že za standardní lze považovat pěti a šestimandátové obvody (výskyt vždy ve 14 případech).

Modelové výpočty vycházejí z parametrů schválené volební reformy. Údaje jsou vypočítány pro případ, že by strany dnešní čtyřkoalice spojily své hlasy (zde bez ODA, která v roce 1998 nekandidovala). Metoda výpočtu je vysvětlena v poznámce „a“ pod tabulkou.

Jak bylo uvedeno, v pravém dolním rohu je umístěna hodnota **celostátní průměrné přirozené klauzule**, která dosahuje **nestandardní výše 15%.** Rozkmit mezi nejmenšími 4-mandátovými a největšími 8-mandátovými obvody se nachází v *rozmezí 13 – 17%*, jak o tom svědčí zvýrazněné údaje v posledním sloupci. Jedná se však o hodnoty *místní či regionální průměrné přirozené klauzule.* Vezmou-li se v úvahu minimální a maximální hodnoty na úrovni jednotlivých velikostí volebních obvodů, jak je uvedeno ve třetím a čtvrtém sloupci, pak konkrétní rozptyl se posunuje o 1% oběma směry: v prvním případě se snižuje na 12%, ve druhém se zvyšuje na 18%.

Hodnota celostátní průměrné přirozené klauzule není na rozdíl od umělé klauzule ani absolutní, ale ani fixní povahy. Za prvé, není absolutní v tom smyslu, že by zisk nepatrně menší, než je uvedená průměrná bariéra, neumožňoval zisk ani jednoho mandátu. Ojedinele je možné získat mandáty i pod danou procentuální hranicí, ale v tomto je *konečnou bariérou* 12-procentní minimální hodnota v největším 8-mandátovém obvodu (předposlední řádka). Zároveň také platí, že ani dosažení, či nepatrné překročení celostátní výše průměrné přirozené klauzule v konkrétním volebním obvodu nemusí postačovat k zisku aspoň jediného místního mandátu. To může v nejmenších 4-mandátových obvodech garantovat až zisk přesahující 18% hlasů (druhá řádka). Obecně lze však konstatovat, že **dosažení hodnoty celostátní průměrné přirozené klauzule je podmínkou pro přidělení takové porce mandátů, která by aspoň přibližně odpovídala poměru hlasů.** Jinými slovy platí, čím více se v tomto modelovém příkladu propadají zisky stran pod 15% hlasů, tím se téměř exponenciálně zvyšují jejich disproporční ztráty v mandátech.

Za druhé, celostátní průměrná přirozená klauzule *není fixní povahy v tom smyslu, že by byla dopředu dána, nebo že by byla neměnná od jedné voleb k druhým.* Její přesná hodnota není nikdy předem známa, protože je závislá na mnoha proměnných. Sem patří například *takové obtížně předvídatelné faktory, jako jsou volební účast, počet propadlých hlasů a poměr hlasů mezi volebními subjekty.* Proto se příslušná hodnota *dopočítává až po volbách na základě již známých faktorů.* Takto vypočítaná hodnota celostátní průměrné přirozené klauzule je pak *orientačním ukazatelem pro příští volby, který je směrodatný.*

I když se průměrná přirozená klauzule nedá předem přesně vypočítat, přesto lze dovést její orientační výši buď již zmíněným postupem na základě extrapolace předcházejících volebních výsledků, nebo se dá také vypočítat standardním způsobem jako tzv. **efektivní klauzule**, což je pouze její jiná podoba. A. Lijphart (1994) ji vypočítává na základě matematického vzorce, který je uveden pod tabulkou 2 v poznámce „a“. Efektivní klauzule ovšem trpí jistým nedostatkem, neboť udává nižší hodnotu, než je skutečná výše přirozeného prahu. Na rozdíl od technicky náročné modelace předcházejících volebních výsledků, *vzorec výpočtu efektivní klauzule pracuje pouze s proměnnou velikostí volebního obvodu, ale abstrahuje od použité matematické metody.*

Tabulka 2: Efektivní a průměrná přirozená klauzule odpovídající výsledkům voleb z roku 1998 pro odlišné velikosti volebních obvodů

velikost vol. obvodu (počet obvodů)	efektivní klauzule ^a (Lijphart)	průměrná přirozená klauzule ^b (5 stran ^c)	průměrná přirozená klauzule (4-koalice) ^d
200,0 (1)	0,3%	-----	-----
25,0 (8)	2,9%	-----	-----
14,3 (14)	5,0%	-----	-----
5,7 (35)	11,8%	13,6%	15,4%

^a/ Efektivní klauzule – EK (Effective Threshold) vypočítaná podle vzorce A. Lijpharta: $EK = [50\% \div (M+1)] + [50\% \div (2M)]$, kde M označuje průměrný počet mandátů v obvodě. Tato klauzule udává nejpravděpodobnější hranici hlasů, kterou strana musí získat, aby jí byl přidělen alespoň 1 mandát. Tento vzorec závisí výhradně na počtu mandátů přidělovaných v obvodě, přičemž je univerzálně použitelný pro všechny matematické metody převodu hlasů na mandáty.

^b/ Průměrná přirozená klauzule – PPK, vypočítaná metodou aproximace přerozdělení hlasů (podle M. Mestekové). Tato metoda v jednotlivých volebních obvodech odebírá hlasy stranám, které získaly alespoň jeden mandát, a tyto hlasy přerozděluje mezi ostatní strany v poměru jejich volebních zisků tak dlouho, dokud alespoň jedna z nich nezíská počet hlasů, který jí přidělí alespoň jeden mandát.

c/ pět původních stran;

d/ výpočet kalkulován pro případ společného postupu čtyřkoalice (součet volebních výsledků KDU-ČSL, Unie svobody a DEU; ODA se v r. 1998 nezúčastnila voleb do PSP ČR).

Tabulka 2 stejně jako tabulka 1 uvádí výši průměrné přirozené klauzule, nikoliv však její minimální a maximální hodnoty, v rámci 35 obvodů. Hodnoty pro větší velikosti volebních obvodů, neboli pro menší počet obvodů, zde nejsou vypočítány. To, co je zde nového, je přiřazení Lijphartovy efektivní klauzule ve druhém sloupci a přirozená klauzule vypočítaná nejenom pro případ čtyřkoalice, ale i pro původních 5 stran ve třetím sloupci.

Z údajů v tabulce 2 lze učinit tři závěry. Za prvé, hodnota přirozeného prahu v podobě efektivní klauzule je vypočítána pro všechny uvedené velikosti a počty volebních obvodů, neboť to snadno umožňuje již zmíněný vzorec výpočtu. Hodnota efektivní klauzule stoupá s tím, jak se zmenšuje velikost volebních obvodů. Jestliže před přijetím novely volebního zákona se přirozený práh pohyboval kolem 3%, pak současná přirozená bariéra přesahuje hranici 10%. Za druhé se vyjevuje rozdíl mezi výší efektivní klauzule a oběma odlišně konstruovanými výpočty průměrné přirozené klauzule. Lijphartův výpočet nabývá nižších hodnot, neboť – jak již bylo uvedeno – abstrahuje od matematických metod. Ale právě ty v případě volební reformy v ČR sehrávají důležitou úlohu. Uplatnění nestandardní metody upraveného d'Hondta rezultuje v podmínkách menších obvodů v posílení většinotvorného efektu celého souboru pravidel. Odtud pramení vyšší hodnoty u obou odlišně vypočítaných průměrných přirozených klauzulí. Z tohoto důvodu také přesněji odráží výši přirozeného prahu.

Konečně tabulka 3 zaznamenává téměř 2procentní rozdíl mezi oběma hodnotami průměrné přirozené klauzule. Hodnota 15,4% uvedená v tabulce 2 je již známá ve své 15procentní zaokrouhlené podobě z tabulky 1. Je to hodnota vypočítaná pro tzv. čtyřkoalici (bez ODA, která ve sněmovních volbách z roku 1998 nekandidovala). Oproti tomu hodnota 13,6% z tabulky 2 je vypočítána pro případ, že by každá ze stran kandidovala zvlášť a obdržela stejný počet hlasů. Ve své 14procentní zaokrouhlené podobě se nachází v pravém dolním rohu tabulky 3. Průměrná přirozená klauzule, modelově vypočítaná pro jednotlivé velikosti volebních obvodů, je v případě 5 stran nepatrně nižší v řádu 1–2%, jak také ukazují údaje v závorkách v tabulce 3. (Tato tabulka je téměř totožná s tabulkou 1. Je zde uvedena pro svou názornost při zachycení dílčího rozdílu mezi oběma odlišně konstruovanými přirozenými klauzulemi.)

Tabulka 3: Přirozená klauzule v procentech kalkulovaná pro případ čtyřkoalice a 5 původních stran (údaj v závorce) v průměrně 5,7 mandátových obvodech (počet 35) na základě výsledků voleb do PSP ČR – 1998

velikost obvodu	počet obvodů	minimální ^b přirozená klauzule	maximální ^b přirozená klauzule	průměrná přirozená klauzule ^a
4-mandátový	2	17 (16)	18 (17)	17 (16)
5-mandátový	14	15 (13)	18 (16)	16 (14)
6-mandátový	14	14 (12)	16 (15)	15 (14)
7-mandátový	2	13 (11)	14 (12)	14 (11)
8-mandátový	3	12 (10)	13 (11)	13 (11)
celkem ČR	35	12 (10)	18 (17)	15 (14)

^a/ Výše průměrné přirozené klauzule je vypočítána metodou aproximace přerozdělení hlasů (podle M. Mestekové). Tato metoda v jednotlivých volebních obvodech odebírá hlasy stranám, které získaly alespoň jeden mandát, a tyto hlasy přerozděluje mezi ostatní strany v poměru jejich volebních zisků tak dlouho, dokud alespoň jedna z nich nezíská počet hlasů, který jí přidělí alespoň jeden mandát.

^b/ Minimální resp. maximální přirozená klauzule na úrovni jednotlivých volebních obvodů.

2.2 Míra disproporcionality

Je definována jako rozdíl mezi procentem přidělených mandátů a procentem obdržených hlasů u daného volebního subjektu. Čím větší je rozdíl mezi oběma veličinami, tím narůstá míra disproporcionality.

Tabulka 4: Pořadí matematických metod podle míry disproporcionality^a kalkulované pro průměrně 5,7mandátové obvody (počet 35) na základě výsledků voleb do PSP ČR z r. 1998

Skutečný počet mandátů – 1998		ČSSD 74	ODS 63	KSČM 24	KDU-ČSL 20	US 19
(% hlasů)		(32,3)	(27,7)	(11,0)	(9,0)	(8,6)
Metody dělitelů	posloupnost dělitelů					
S.-Lagüe	1, 3, 5, ...	5,7 ^b (76)	3,2 (62)	4,0 (30)	1,0 (20)	-2,6 (12)
upr. S.-Lagüe	1,4; 3; 5; ...	8,7 (82)	5,7 (67)	3,0 (28)	-2,0 (14)	-4,1 (9)
d'Hondt	1, 2, 3, ...	11,7 (88)	7,7 (71)	0,0 (22)	-3,5 (11)	-4,6 (8)
upr. d'Hondt	1,42; 2; 3; ...	18,2 (101)	16,7 (89)	-9,0 (4)	-6,5 (5)	-8,1 (1)
Imperiali	2, 3, 4, ...	20,7 (106)	14,2 (84)	-8,5 (5)	-7,0 (4)	-8,1 (1)
Metody kvót						
Hare kv.	(H / M) ^c	4,2 (73)	4,7 (65)	4,5 (31)	0,5 (19)	-2,6 (12)
H.-Bisch. kv.	(H / (M+1))	6,7 (78)	5,2 (66)	3,0 (28)	-1,0 (16)	-2,6 (12)
Imperiali kv.	(H / (M+2))	9,7 (84)	5,7 (67)	2,5 (27)	-2,5 (13)	-4,1 (9)
Všechny metody						
Hare kv.	(H / M)	4,2 (73)	4,7 (65)	4,5 (31)	0,5 (19)	-2,6 (12)
S.-Lagüe	1, 3, 5, ...	5,7 (76)	3,2 (62)	4,0 (30)	1,0 (20)	-2,6 (12)
H.-Bisch. kv.	(H / (M+1))	6,7 (78)	5,2 (66)	3,0 (28)	-1,0 (16)	-2,6 (12)
upr. S.-Lagüe	1,4; 3; 5; ...	8,7 (82)	5,7 (67)	3,0 (28)	-2,0 (14)	-4,1 (9)
Imperiali kv.	(H / (M+2))	9,7 (84)	5,7 (67)	2,5 (27)	-2,5 (13)	-4,1 (9)
d'Hondt	1, 2, 3, ...	11,7 (88)	7,7 (71)	0,0 (22)	-3,5 (11)	-4,6 (8)
upr. d'Hondt	1,42; 2; 3; ...	18,2 (101)	16,7 (89)	-9,0 (4)	-6,5 (5)	-8,1 (1)
Imperiali	2, 3, 4, 5, ...	20,7 (106)	14,2 (84)	-8,5 (5)	-7,0 (4)	-8,1 (1)

^a/ Míra disproporcionality je definována jako rozdíl mezi procentem mandátů, které strana získala podle dané metody, a skutečným procentem získaných hlasů.

^b/ Údaj před závorkou označuje míru disproporcionality; údaj v závorce označuje počet mandátů, který daná metoda straně přidělí.

^c/ H označuje celkovou sumu hlasů v daném volebním obvodu, která se dělí počtem zde přidělovaných mandátů M.

V tabulce 4 jsou zaznamenány modelové výpočty míry disproporcionality pro všech pět stran kalkulované na základě odlišných matematických metod převodu hlasů na mandáty v podmínkách nově vytvořených 35 volebních obvodů. Východiskem zde jsou hlasy, které strany obdržely v posledních volbách do Sněmovny v roce 1998.

V horní části tabulky je uveden skutečný počet mandátů a v závorce procento hlasů, které strany získaly. V prostřední části jsou separovány dva základní typy matematických přepočtů: metody dělitelů a kvót. Nicméně v obou typech jsou dílčí metody seřazeny v pořadí od nejmenší

míry disproporcionality k největší. (Jakou řadu dělitelů či jaký vzorec jednotlivé metody představují, je uvedeno ve druhém sloupci.)

Mezi metody volebních dělitelů jsou zařazeny tři neznámější v prostředí ČR: Sainte-Lagüe, d'Hondt a Imperiali,¹¹ přičemž u prvních dvou jsou také použity jejich upravené varianty. Pro modelové výpočty jsou také vybrány tři základní metody kvót. Druhá z nich, Hagenbach-Bischoffova, je známa z praxe dosavadních voleb v ČR. Mandáty se vždy přidělují pouze v prvním skrutiniu a podle metody největšího zbytku.

A nakonec spodní část shrnuje výsledky původně separovaných matematických metod tak, že je řadí podle dosažené míry disproporcionality.

Jaké závěry lze z tabulky 4 učinit? Pro přehlednost tu nejlépe poslouží spodní část tabulky shrnující všechny matematické metody přepočtu. Začne-li se u vítězné strany ČSSD, je z příslušného sloupce zřejmé, jak postupně vzrůstá míra disproporcionality počínaje 4,2% a konče 20,7%. Údaj v závorce značí počet získaných mandátů, který přímo úměrně vzrůstá se zvyšující se mírou disproporcionality. Disproporcionalita zvláště progresivně vzrůstá u dvou posledně zmíněných metod dělitelů: upraveného d'Hondta a Imperialiho. Není asi náhoda, že právě upravený d'Hondt se stal kompromisem mezi ČSSD a ODS, když první původně požadovala standardního d'Hondta, zatímco druhá Imperialiho. Nebude také ani překvapující zjištění, že dvě nejvíce disproporční metody se běžně nepoužívají. Upravený d'Hondt (podrobněji viz podkapitola 6) je v podstatě novotvarem ve světě neznámým. Metoda Imperialiho dělitelů je teoreticky známa, ovšem pro parlamentní volby ve standardních demokraciích není používána. Vysvětlení spočívá v tom, že obě metody jsou především v menších volebních obvodech v naprostém protikladu vůči duchu systému poměrného zastoupení. Ostatně je to vidno i z toho, že právě a pouze tyto dvě metody by v konečném součtu vynesly vítězné straně za 32,3% hlasů více než 50% mandátů: u upraveného d'Hondta 101, u Imperialiho 106.

Zařazení matematických metod podle míry disproporcionality nefunguje jen v případě vítězné ČSSD, ale i u dalších čtyř stran. Zatímco i druhá strana v pořadí, ODS – s celkovým ziskem hlasů blížícím se ke 30% – vykazuje až na zanedbatelné výjimky permanentně kladně rostoucí míru disproporcionality, pak u zbývajících třech stran se jedná o sestupnou tendenci.

Závěr těchto úvah by tedy mohl znít takto: v případě stejných výsledků jako v roce 1998 a individuální kandidatury každé ze stran by míra disproporcionality dosáhla podle nových volebních pravidel nestandardní výše. První strana v pořadí (ČSSD) by získala o 18,2% a druhá strana (ODS) o 16,7% nadměrných mandátů více, než by odpovídalo jejich podílu hlasů. Taková výše disproporcionality – ať již pro prvního či druhého, nebo pro oba dohromady – by byla považována za abnormálně vysokou i v podmínkách britského prostě většinového systému. Zde vítězná strana získává v průměru o 12% a druhá strana v pořadí o 6% více nadměrných mandátů.

Právě rozsah, v jakém obě největší strany získávají nadměrnou porci mandátů na úkor ostatních, je to, co nejvíce na těchto modelových výpočtech zaujme.

2.3 Průměrný počet hlasů na mandát

Jestliže v poměrném systému jsou průměry hlasů na mandát mezi soutěžícími víceméně vyrovnané, pak v nepoměrném se podstatnou měrou liší.

Tabulka 5: Průměry hlasů na mandát seřazené pro dané velikosti volebních obvodů a matematické metody podle rostoucí míry disproporcionality na základě výsledků voleb do PSP ČR – 1998

	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD*
Skutečný výsledek 1998	26 063	26 342	27 440	26 886	27 031	1,04
1 obvod (200-mand.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420	26 342	26 342	26 886	27 031	1,02
S.-Lagüe	26 420	26 342	26 342	26 886	27 031	1,02
H.-Bisch.kv.	26 063	26 767	26 342	26 886	27 031	1,04
upr. S.-Lagüe	26 420	26 342	26 342	26 886	27 031	1,02
Imperiali kv.	26 420	26 342	26 342	26 886	27 031	1,02
d'Hondt	26 420	26 342	26 342	26 886	27 031	1,02
upr. d'Hondt	26 420	26 342	26 342	26 886	27 031	1,02
Imperiali děl.	26 063	26 342	26 342	28 301	27 031	1,04
8 obvodů (25-mand.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420	27 659	25 329	25 605	25 680	0,97
S.-Lagüe	26 420	27 659	25 329	25 605	25 680	0,97
H.-Bisch.kv.	25 715	26 342	26 342	28 301	28 533	1,11
upr. S.-Lagüe	26 420	27 659	25 329	25 605	25 680	0,97
Imperiali kv.	25 377	25 930	26 342	29 873	30 211	1,19
d'Hondt	25 377	25 531	27 440	29 873	30 211	1,19
upr. d'Hondt	25 377	25 145	27 440	31 630	30 211	1,19
Imperiali děl.	23 520	24 051	32 928	35 848	36 685	1,56
14 obvodů (14,3-mand.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420	26 342	25 329	26 886	28 533	1,08
S.-Lagüe	25 715	27 206	25 329	26 886	28 533	1,11
H.-Bisch.kv.	25 377	25 930	27 440	29 873	28 533	1,12
upr. S.-Lagüe	25 048	26 342	26 342	29 873	30 211	1,21
Imperiali kv.	24 726	25 145	28 633	33 607	30 211	1,22
d'Hondt	24 413	25 145	29 934	33 607	30 211	1,24
upr. d'Hondt	23 811	23 708	29 934	35 848	42 799	1,80
Imperiali děl.	21 670	22 127	43 903	35 848	85 599	3,95
35 obv. (5,7-mand.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420	25 531	21 244	28 301	42 799	1,62
S.-Lagüe	25 377	26 767	21 952	26 886	42 799	1,69
H.-Bisch.kv.	24 726	25 145	23 520	33 607	42 799	1,73
upr. S.-Lagüe	23 520	24 769	23 520	38 408	57 066	2,43
Imperiali kv.	22 960	24 769	24 391	41 363	57 066	2,49
d'Hondt	21 917	23 374	29 934	48 883	64 199	2,93
upr. d'Hondt	19 096	18 647	164 638	107 543	513 591	26,90
Imperiali děl.	18 195	19 756	131 710	134 428	513 591	28,23

*/ Poměr průměrného počtu hlasů na jeden mandát mezi nejmenší a největší stranou (resp. kolikrát je větší průměr hlasů na mandát u nejmenší strany než u největší).

Dosud zjištěná vysoká míra disproporční potenciality v podmínkách menších obvodů, ale také právě analyzované rozdíly v průměrech hlasů na mandát jsou přímými důsledky celého jakéhosi třístupňového systému bariér: „umělá jednoduchá“, přirozená a „umělá sčítací“ klauzule. Oba disproporční ukazatelé jsou tak víceméně dvěma stranami těžce mince. **Neobvyklá míra disproporcionality, stejně jako disproporce průměru hlasů na mandát mezi jednotlivými stranami jsou projevem těžce podstaty, to jest konkrétního souboru uzavíracích klauzulí.**

Tabulka 5 porovnává průměry hlasů na mandát u pěti stran podle volebního pořadí: ČSSD, ODS, KSČM, KDU-ČSL a US. Poslední sloupec přináší klíčový údaj o poměru průměrného počtu hlasů na jeden mandát mezi nejmenší a největší stranou. Stejně jako v předcházející tabulce, i zde jsou modelově vypočítané údaje seřazené podle míry disproporcí – tentokrát ve formě odlišných průměrů hlasů na mandát. Jsou dány nejenom do přímé závislosti na matematických metodách, ale oproti tabulce 4 i do přímé závislosti na velikostech volebních obvodů. Výpočty tedy byly konstruovány nejen pro 35 menších obvodů (viz stav po přijetí novely volebního zákona), ale také pro odlišnou velikost volebních obvodů. V horní části, pod uvedenými skutečnými průměry z posledních voleb, jsou tak vypočítány průměry hlasů na mandát podle daných matematických metod pro případ, že by se ČR stala jediným celostátním 200-mandátovým obvodem.

Následuje situace, která víceméně existovala před přijetím schválené novely, kdy se poslanci volili v 8 obvodech s průměrnou velikostí 25 přidělovaných mandátů. A konečně za modelový příklad byl vybrán i stav, kdy by vzniklo 14 obvodů s průměrnou velikostí 14,3 přidělovaných mandátů. Tento výběr nebyl náhodný. Navazuje na vznik 14 vyšších územně správních celků (VÚSC). Jednu dobu taková velikost volebních obvodů figurovala i mezi alternativami pro volební reformu.

Tam, kde se pro modelové výpočty používají matematické metody kvót, se mandáty přiděluje pouze v prvním skrutiniu a podle metody největšího zbytku. Proto se skutečný výsledek z roku 1998 odpovídající dvěma skrutiniím (první řádek) zcela neztotožňuje s modelovým výpočtem vypracovaným pro původní podmínky z roku 1998 (viz část s osmi 25-mandátovými obvody, řádek H.-Bisch. kv.). Toto porovnání také názorně dokládá, jak druhé skrutinium přispělo, i když nepatrnou měrou, k větší poměrnosti. Rozdíly v průměrech hlasů na mandát mezi většími a menšími stranami se tak poněkud zvětšily. Svědčí o tom i poměr mezi poslední a první stranou v pořadí. V prvním případě je v posledním sloupci uvedena hodnota 1,04 a ve druhém případě 1,11.

Porovnájí-li se jednotlivé průměry hlasů na mandát, jaká je pak míra rozdílů u pěti stran? Při odpovědi mohou jako nápověda posloužit údaje z již zmíněného posledního sloupce. Zde jsou uvedeny výpočty jednotlivých poměrů mezi nejmenší a největší stranou (respektive kolikrát je větší průměr hlasů na mandát u nejmenší strany, než je tomu u strany největší). Postupuje-li se postupně od největších velikostí volebních obvodů k nejmenším, je zřejmé, že v jediném 200-mandátovém obvodu jsou rozdíly mezi stranami zanedbatelné. Vlastní matematické metody působí v podstatě neutrálně.

Prakticky stejně tomu je v případě původních 8 obvodů s průměrně 25 přidělovanými mandáty. Jedinou výjimku lze zaznamenat u metody Imperialiho dělitelů. Zde se poprvé objevuje významnější rozdíl mezi průměrem hlasů na mandát u nejmenší a největší strany. US tak potřebuje o více než polovinu hlasů více k zisku mandátu (přesněji: 1,56krát více).

Převede-li se pozornost k modelovým výpočtům ve 14 obvodech v hranicích čtrnácti VÚSC, pak je zřejmé, že zmenšená velikost obvodů začíná produkovat výraznější disproporce. Zatím se to ale týká jen důsledků dvou posledních metod dělitelů. Poprvé tak lze výraznější disproporce vysledovat u upraveného d'Hondta a samozřejmě u Imperialiho. Zvláště markantní je to u Imperialiho dělitelů, kdy US musí vynaložit téměř čtyřikrát více (3,95) hlasů k zisku mandátu, než postačuje ČSSD.

Poslední sada údajů pochází z 35 nejmenších obvodů, které kopírují stav po volební reformě. Údaje zde uvedené se proto shodují s hodnotami v tabulce 4. V obou tabulkách na první pohled zaujme míra disproporce u již několikrát zmíněných dvou metod dělitelů. Tabulka 5 se svými hodnotami snad ještě více podtrhuje míru nepoměrných výsledků, když v případě upraveného d'Hondta potřebuje US téměř 27krát a v případě Imperialiho 28krát více hlasů na mandát než ČSSD. Mnohonásobně vyšší průměr na mandát se však netýká jen poslední, ale i třetí a čtvrté strany v pořadí.

Z těchto výsledků lze také vyčíst, že výraznější rozdíly v průměrech hlasů na mandát jsou vlastní právě jisté „malosti“ volebních obvodů. Ať se již použije ve 35 menších obvodech jakákoliv z osmi matematických metod, vždy nejmenší strana, US, potřebuje minimálně o polovinu více hlasů na mandát, než ČSSD (nejméně je to 1,62 u Hareovy kvóty). Dochází také ke zřetelnému rozrůznění efektů matematických metod. Doslova exponenciálně narůstá disproporční potencialita upraveného d'Hondta, který se v tomto smyslu přiřazuje k Imperialiho dělitelům.

* * *

Další tabulka 6 je v podstatě doplňkem předcházející tabulky 5. Je zde zvlášť představena se zřetelem na poskytnutí větší přehlednosti celkově uváděných údajů. Zcela se tedy shoduje v tom, že předkládá stejné hodnoty průměrů hlasů na mandát, ale nově k nim přiřazuje údaj v závorce, představující počet mandátů. Jinak řečeno, každému jednotlivému průměru hlasů na mandát přináší konkrétní počet mandátů. Jedná se stále o totožné modelové výpočty pro pět ve Sněmovně zastoupených stran.

Tabulka 6: Průměry hlasů na mandát a počty mandátů (údaj v závorce) seřazené pro dané velikosti volebních obvodů a matematické metody podle rostoucí míry disproporcionality na základě výsledků voleb do PSP ČR – 1998

	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Skuteč. výsl. 1998	26 063 (74)	26 342 (63)	27 440 (24)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,04
1 obv. (200-mand.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
S.-Lagüe	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
H.-Bisch.kv.	26 063 (74)	26 767 (62)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,04
upr. S.-Lagüe	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
Imperiali kv.	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
d'Hondt	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
upr. d'Hondt	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
Imperiali děl.	26 063 (74)	26 342 (63)	26 342 (25)	28 301 (19)	27 031 (19)	1,04
8 obv. (25-mand.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420 (73)	27 659 (60)	25 329 (26)	25 605 (21)	25 680 (20)	0,97
S.-Lagüe	26 420 (73)	27 659 (60)	25 329 (26)	25 605 (21)	25 680 (20)	0,97
H.-Bisch.kv.	25 715 (75)	26 342 (63)	26 342 (25)	28 301 (19)	28 533 (18)	1,11
upr. S.-Lagüe	26 420 (73)	27 659 (60)	25 329 (26)	25 605 (21)	25 680 (20)	0,97
Imperiali kv.	25 377 (76)	25 930 (64)	26 342 (25)	29 873 (18)	30 211 (17)	1,19
d'Hondt	25 377 (76)	25 531 (65)	27 440 (24)	29 873 (18)	30 211 (17)	1,19
upr. d'Hondt	25 377 (76)	25 145 (66)	27 440 (24)	31 630 (17)	30 211 (17)	1,19
Imperiali děl.	23 520 (82)	24 051 (69)	32 928 (20)	35 848 (15)	36 685 (14)	1,56
14 obv. (14,3-m.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420 (73)	26 342 (63)	25 329 (26)	26 886 (20)	28 533 (18)	1,08
S.-Lagüe	25 715 (75)	27 206 (61)	25 329 (26)	26 886 (20)	28 533 (18)	1,11
H.-Bisch.kv.	25 377 (76)	25 930 (64)	27 440 (24)	29 873 (18)	28 533 (18)	1,12
upr. S.-Lagüe	25 048 (77)	26 342 (63)	26 342 (25)	29 873 (18)	30 211 (17)	1,21
Imperiali kv.	24 726 (78)	25 145 (66)	28 633 (23)	33 607 (16)	30 211 (17)	1,22
d'Hondt	24 413 (79)	25 145 (66)	29 934 (22)	33 607 (16)	30 211 (17)	1,24
upr. d'Hondt	23 811 (81)	23 708 (70)	29 934 (22)	35 848 (15)	42 799 (12)	1,80
Imperiali děl.	21 670 (89)	22 127 (75)	43 903 (15)	35 848 (15)	85 599 (6)	3,95
35 obv. (5,7-m.)	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
Hare kv.	26 420 (73)	25 531 (65)	21 244 (31)	28 301 (19)	42 799 (12)	1,62
S.-Lagüe	25 377 (76)	26 767 (62)	21 952 (30)	26 886 (20)	42 799 (12)	1,69
H.-Bisch.kv.	24 726 (78)	25 145 (66)	23 520 (28)	33 607 (16)	42 799 (12)	1,73
upr. S.-Lagüe	23 520 (82)	24 769 (67)	23 520 (28)	38 408 (14)	57 066 (9)	2,43
Imperiali kv.	22 960 (84)	24 769 (67)	24 391 (27)	41 363 (13)	57 066 (9)	2,49
d'Hondt	21 917 (88)	23 374 (71)	29 934 (22)	48 883 (11)	64 199 (8)	2,93
upr. d'Hondt	19 096 (101)	18 647 (89)	164 638 (4)	107 543 (5)	513 591 (1)	26,90
Imperiali děl.	18 195 (106)	19 756 (84)	131 710 (5)	134 428 (4)	513 591 (1)	28,23

^{4/} Poměr průměrného počtu hlasů na jeden mandát mezi nejmenší a největší stranou (resp. kolikrát je větší průměr hlasů na mandát u nejmenší strany než u největší).

Převědli-li se pozornost především na mandáty, je vhodné si povšimnout hlavně čtyř jevů. Za prvé, že *největším rozdílem v průměru hlasů na mandát odpovídá i rozsah nadměrně či podměrně přidělených mandátů. Nejnázorněji je to vidět na posledních dvou řádcích, kde jsou vepsány údaje vypočítané na základě matematických metod upraveného d'Hondta a Imperialiho dělitelů* (viz část s 35 obvodů o průměrné velikosti 5,7 mandátů). I zde, stejně jako v tabulce 4, se objevují jednotlivé míry disproportionality – totožné hodnoty pro vítěznou stranu. Totiž že ČSSD by za daných modelových podmínek měla šanci získat více než 50% mandátů, konkrétně 101 resp. 106.

Za druhé lze z této tabulky vysledovat, že u nejvíce poměrných výsledků z hlediska téměř stejných hodnot průměrů hlasů na mandát se také logicky objevují téměř neměnné počty mandátů přidělených jednotlivým stranám, nehledě na odlišnost matematických metod. Naopak největší variabilita v počtech mandátů není nikde jinde, než v již zmíněných 35 nejmenších obvodech.

Za třetí, *tabulka 6 v rámci jednotlivých sloupců, které vyjadřují hodnoty pro konkrétní strany, plasticky znázorňuje relativně kontinuální nárůst či pokles počtu přidělovaných mandátů v přímé úměře k průměrné velikosti volebních obvodů. Vezme-li se sloupec s údaji o ČSSD, pak počet mandátů se postupně z výchozích 73 zvyšuje na 106. Podobně silně nadměrný nárůst mandátů lze zaznamenat u druhé strany v pořadí, ODS, která by si mohla vylepšit bilanci z původních 63 na 84 mandátů. Naopak ostatní strany postupně mandáty ztrácejí, když se například u nejmenší US registruje pokles z 19 na 1 mandát. Sečtou-li se maximální nadměrné získané mandáty u dvou největších stran, vychází, že dokonce až 50 poslanců – tj. 25% celého stavu Sněmovny – nemusí být zvoleno na základě nejvyšší místní voličské podpory, ale v důsledku speciálně upravených volebních pravidel.*

Konečně za čtvrté, jestliže se zůstane u daných sloupců uvádějících počty mandátů pro jednotlivé strany, lze u 35 nejmenších obvodů zaznamenat jakýsi překotný průběh rostoucí disproportionality. Ve sloupci s ČSSD by Hareova kvóta ve 35 obvodech vydala na relativně poměrných 73 mandátů, ale Imperialiho dělitel by ji v rámci téže velikosti obvodů odměnil 106 mandáty. Podobně diskontinuitní, téměř exponenciálně se zvyšující či klesající zisky mandátů jsou vidět i u všech dalších stran.

Z výše uvedených údajů lze učinit následující závěry, platné zvláště pro dílčí modelové výpočty:

- S růstem počtu volebních obvodů, neboli s jejich klesající velikostí, se postupně prosazuje rostoucí nepoměrnost výsledků.
- Ještě do průměrné velikosti 14,3 mandátů na jeden obvod prakticky všechny zde uvedené matematické metody produkují poměrné výsledky (až na výjimky).
- **Menší velikost volebních obvodů s průměrem 5,7 mandátů zcela jednoznačně vede k vyšší úrovni disproportionálních výsledků, přičemž matematické metody zde začínají sehrávat významnější úlohu. Jako naprosto disproportionální se zde projevují zvláště dvě metody dělitelů: upravený d'Hondt a Imperiali.**

2.4 Definice „zásady poměrného zastoupení“ – užší a širší pojetí

Právě zmíněné obecné poznatky jsou více či méně známe. Pro teorii volebních systémů by však bylo klíčové, pokud by se podařilo ze všech komparovaných údajů učinit některé **obecné závěry týkající se stanovení „zásady poměrného zastoupení“**. Jinými slovy, optimálním by mohlo být **určení hranice**, do které je možné považovat daný volební systém za poměrný, a nad kterou již nikoliv. Při určení takové hranice je nezbytné vystříhat se maximální možnou měrou subjektivismu. Proto k tomuto účelu poslouží relativně velké množství komparovaných údajů z tabulky 5, respektive 6.

Z této tabulky je možné dovodit tyto klíčové závěry:

1. **zásada poměrného zastoupení v užším slova smyslu** se prosazuje tam, kde se **poměr průměrného počtu hlasů na mandát mezi nejmenší a největší stranou** pohybuje v **rozpětí 1,0 – 1,5**. Tolerovaná odchylka předpokládá, že nejmenší strana nebude v průměru potřebovat o polovinu více hlasů na mandát, než strana největší. Až na výjimky tuto hranici respektují všechny modelové výsledky do průměrné velikosti volebních obvodů 14,3 mandátů. Naopak výpočty pro 35 obvodů s velikostí 5,7 mandátů dotýkají hranici přesahují.
2. **Zásada poměrného zastoupení v širším slova smyslu** rozšiřuje tuto hranici na dvojnásobek: **rozpětí 1,0 – 2,0**. Pro stanovení poměrných výsledků je tedy ještě přípustné obdržet v průměru 2krát více hlasů na mandát, než je tomu u vítězné strany; nikoliv však více.

Užší či širší výklad zásady poměrného zastoupení podle výše uvedených definic však platí za běžných neboli „normálních“ podmínek. Ty jsou především vymezeny třemi vzájemně více či méně provázanými faktory. Především dané parametry zásady poměrného zastoupení lze vztahovat jen k relativně stabilizovaným volebním a stranickým poměrům. Čili **první podmínkou tu je usazený volební mechanismus, který byl použit aspoň ve třech po sobě následujících volbách**, což přispívá k jeho osvojení ze strany voličů i volebních aktérů. Za druhé, je zde předpoklad, že **také stranický systém je do značné míry usazen a není příliš fragmentován**. S tím souvisí i třetí podmínka, která se týká určení „minimální měřitelné velikosti“ tzv. **nejmenší strany**. Je to důležité proto, že právě od poslední ještě měřené strany se vypočítává výše definičně určeného rozpětí průměrů hlasů na mandát. Právě v tomto kontextu lze za „**nejmenší měřitelnou stranu**“ považovat jen tu, která ve volbách obdrží **minimálně 5% hlasů**.

Každé určení hranice, v tomto případě rozpětí 1,0 – 1,5 respektive 1,0 – 2,0, je do jisté míry subjektivním rozhodnutím. Nicméně tato toleranční hranice zásady poměrného zastoupení se odvolává na zdravý selský rozum, když nepřipouští (ani v rámci širšího výkladu) více než dvojnásobný rozdíl v průměru hlasů na mandát mezi vítěznou a „nejmenší měřitelnou stranou“.

Zásada poměrného zastoupení takto vymezená odpovídá širší politologické definici volebního systému poměrného zastoupení z úvodu textu. K uznání kvality systému poměrného zastoupení tedy nepostačují jakékoliv proporce rozdělovaných mandátů. **Tam, kde se příliš rozchází proporce přidělených mandátů s poměrem hlasů, prosazuje se z hlediska výsledného efektu princip polopoměrnosti, v extrémních podmínkách dokonce princip většinový. Příklad posledního odpovídá tendenci, jež je obsažena ve volební reformě v ČR.**

K uznání zásady poměrného zastoupení se tedy vyžaduje přidělení nikoliv „nepoměrných“, ale „poměrných proporcí“ mandátů, což je dosaženo tehdy, když „nejmenší měřitelná strana“ nemusí v průměru vynaložit na mandát více než dvojnásobný počet hlasů, než je tomu u vítězné strany.

Odpovídá ČR třem daným předpokladům stabilizovaných poměrů pro aplikaci užšího či širšího výkladu zásady poměrného zastoupení podle výše uvedených definic? Ano, je tomu tak. V ČR je téměř po 11 letech formování demokracie jak stabilizovaný volební systém (vlastně byl), tak i stabilizované stranické uspořádání. V poslanecké sněmovně působí standardních 5 parlamentních stran, přičemž nejmenší z nich získala v posledních volbách nezanedbatelných 8,6% hlasů. Za těchto parametrů lze uplatnit dvě výše stanovené definice zásady poměrného zastoupení. (Jinak by tomu bylo například v situaci, ve které se nacházelo Polsko v letech 1991 – 1993, kdy v Sejmu působilo 29 stran. K takovým neusazeným stranickým a volebním podmínkám se nedají uvedené definice zásady poměrného zastoupení vztahovat.)

2.5 Nevhodnost separace účinků velikosti volebního obvodu a matematické metody

Jestliže je definována zásada poměrného zastoupení v užším a širším pojetí, pak bude užitečné si stanovit, jaký má vliv, či dokonce v jaké míře se podílí na disproporcionalitě velikost volebního obvodu a matematická metoda převodu hlasů. K praktickému uchopení tohoto teoretického problému může napomoci tabulka 7. Ta přináší naprosto stejné, modelově vypočítané průměry hlasů na mandát, jaké jsou uvedeny v tabulce 6 (případně i v tabulce 5), ovšem s tím rozdílem, že jsou seřazené podle míry disproporčních efektů jednotlivých matematických metod. Stále se zde pracuje s osmi odlišnými způsoby převodu hlasů, respektive s pěti metodami volebních dělitelů a třemi metodami kvót (viz tabulka 4). Jako první v pořadí, v horní části tabulky, se uvádějí modelové výsledky platné pouze pro nejvíce poměrně se chovající metodu Hareovy kvóty. Postupně následují způsoby převodu hlasů, kdy na samém konci figurují matematické metody s největší disproporční potencialitou, tj. upravený d'Hondt a především Imperialiho dělitel.

Důraz, jaký je zde kladen na matematické metody převodu hlasů, umožní otevřít nové pohledy na dané téma. Jako východisko tu poslouží opět údaje z posledního sloupce odrážející poměr průměrného počtu hlasů na mandát mezi nejmenší měřitelnou a vítěznou stranou, tzn. mezi US a ČSSD. Zároveň s tím se zde uplatňuje hledisko širšího výkladu zásady poměrného zastoupení neboli dané rozpětí 1,0 – 2,0 mezi oběma stranami.

Tabulka 7: Průměry hlasů na mandát a počty mandátů (údaj v závorce) seřazené pro dané matematické metody (podle rostoucí míry disproporcionality) v závislosti na velikosti volebního obvodu na základě výsledků voleb do PSP ČR – 1998

poč. obv.	výsl. 1998	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	US/ČSSD
		26 063 (74)	26 342 (63)	27 440 (24)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,04
1	Hare kv.	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
8	Hare kv.	26 420 (73)	27 659 (60)	25 329 (26)	25 605 (21)	25 680 (20)	0,97
14	Hare kv.	26 420 (73)	26 342 (63)	25 329 (26)	26 886 (20)	28 533 (18)	1,08
35	Hare kv.	26 420 (73)	25 531 (65)	21 244 (31)	28 301 (19)	42 799 (12)	1,62
1	S.-Lagüe	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
8	S.-Lagüe	26 420 (73)	27 659 (60)	25 329 (26)	25 605 (21)	25 680 (20)	0,97
14	S.-Lagüe	25 715 (75)	27 206 (61)	25 329 (26)	26 886 (20)	28 533 (18)	1,11
35	S.-Lagüe	25 377 (76)	26 767 (62)	21 952 (30)	26 886 (20)	42 799 (12)	1,69
1	H.-Bisch.kv.	26 063 (74)	26 767 (62)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,04
8	H.-Bisch.kv.	25 715 (75)	26 342 (63)	26 342 (25)	28 301 (19)	28 533 (18)	1,11
14	H.-Bisch.kv.	25 377 (76)	25 930 (64)	27 440 (24)	29 873 (18)	28 533 (18)	1,12
35	H.-Bisch.kv.	24 726 (78)	25 145 (66)	23 520 (28)	33 607 (16)	42 799 (12)	1,73
1	upr. S.-Lagüe	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
8	upr. S.-Lagüe	26 420 (73)	27 659 (60)	25 329 (26)	25 605 (21)	25 680 (20)	0,97
14	upr. S.-Lagüe	25 048 (77)	26 342 (63)	26 342 (25)	29 873 (18)	30 211 (17)	1,21
35	upr. S.-Lagüe	23 520 (82)	24 769 (67)	23 520 (28)	38 408 (14)	57 066 (9)	2,43
1	Imperiali kv.	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
8	Imperiali kv.	25 377 (76)	25 930 (64)	26 342 (25)	29 873 (18)	30 211 (17)	1,19
14	Imperiali kv.	24 726 (78)	25 145 (66)	28 633 (23)	33 607 (16)	30 211 (17)	1,22
35	Imperiali kv.	22 960 (84)	24 769 (67)	24 391 (27)	41 363 (13)	57 066 (9)	2,49
1	d'Hondt	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
8	d'Hondt	25 377 (76)	25 531 (65)	27 440 (24)	29 873 (18)	30 211 (17)	1,19
14	d'Hondt	24 413 (79)	25 145 (66)	29 934 (22)	33 607 (16)	30 211 (17)	1,24
35	d'Hondt	21 917 (88)	23 374 (71)	29 934 (22)	48 883 (11)	64 199 (8)	2,93
1	upr. d'Hondt	26 420 (73)	26 342 (63)	26 342 (25)	26 886 (20)	27 031 (19)	1,02
8	upr. d'Hondt	25 377 (76)	25 145 (66)	27 440 (24)	31 630 (17)	30 211 (17)	1,19
14	upr. d'Hondt	23 811 (81)	23 708 (70)	29 934 (22)	35 848 (15)	42 799 (12)	1,8
35	upr. d'Hondt	19 096 (101)	18 647 (89)	164 638 (4)	107 543 (5)	513 591 (1)	26,9
1	Imperiali děl.	26 063 (74)	26 342 (63)	26 342 (25)	28 301 (19)	27 031 (19)	1,04
8	Imperiali děl.	23 520 (82)	24 051 (69)	32 928 (20)	35 848 (15)	36 685 (14)	1,56
14	Imperiali děl.	21 670 (89)	22 127 (75)	43 903 (15)	35 848 (15)	85 599 (6)	3,95
35	Imperiali děl.	18 195 (106)	19 756 (84)	131 710 (5)	134 428 (4)	513 591 (1)	28,23

Jaké závěry lze učinit z údajů tabulky 7 a na základě daných východisek? Konkrétně lze uvést následující:

- Žádná matematická metoda nevede a priori k poměrnému či nepoměrnému výsledku. Jinými slovy, *nelze tvrdit, že určitá matematická metoda je v rozporu se zásadou poměrného zastoupení.*
- Na druhé straně, *každá matematická metoda má v sobě zakódovanou jistou potencialitu podporující tendenci k více či méně poměrným nebo disproporčním výsledkům.*
- Zda se tyto tendence v realitě skutečně projeví, *je přímo závislé na velikosti volebního obvodu.*
- *V jediném celostátním 200-mandátovém obvodu se všechny matematické metody chovají neutrálně, jak o tom ve všech případech svědčí poměrné výsledky.* Tato neutralita je však způsobena tím, že matematické metody nemají prostor projeviti své specifické vlastnosti v tak neobvykle rozsáhlém obvodu.
- *Teprve v závislosti na snižující se velikosti obvodů se postupně stále více, u každé metody jinak, probouzí její vlastnosti respektive její disproporční potencialita.*
- *První tři metody (Hareova kvóta, Sainte-Lagüe, Hagenbach-Bischoffova kvóta) produkují podle těchto modelových výpočtů, tedy až do minimální průměrné velikosti obvodů 5,7, vždy poměrné efekty.* Dokumentují to rozdíly v průměrech hlasů na mandát mezi US a ČSSD, které, jak uvádí poslední sloupec, nepřesahují hodnotu 2.
- *Podobně další čtyři matematické metody (upravený Sainte-Lagüe, Imperialiho kvóta, d'Hondt i jeho upravená podoba) splňují limit zásady poměrného zastoupení ve všech zde uvedených průměrných velikostech volebních obvodů s jedinou výjimkou.* Ta se vztahuje pouze na variantu 35 nejmenších obvodů.
- *Pouze metoda Imperialiho dělitelů produkuje výrazně disproporční efekty nejenom ve 35 nejmenších obvodech, ale i ve variantě 14 středně velkých obvodů.*

* * *

Co z těchto dílčích teoretických závěrů vyplývá pro ČR po schválení volební reformy?

1. Dá se očekávat, že by jak Imperialiho dělitel, tak i upravený d'Hondt v podmínkách 35 obvodů, vygenerovaly disproporční efekty takové výše, které by dokonce přesáhly průměrné hodnoty typické pro země uplatňující ve volbách většinový princip.
2. Na základě toho ale nelze stanovit, že Imperialiho dělitel či upravený d'Hondt jsou automaticky svým založením v protikladu vůči zásadě poměrného zastoupení. Bylo by tomu tak pouze v podmínkách jisté „malosti“ volebních obvodů. Ve velkých obvodech se víceméně chovají neutrálně.
3. Nelze také stanovit, že varianta s 35 obvody je za všech okolností automaticky v rozporu s duchem poměrného zastoupení. Platilo by to sice podle modelových výpočtů pro případ nasazení většiny matematických metod, ale nikoliv prvních tří (Hareova kvóta, Sainte-Lagüe, Hagenbach-Bischoffova kvóta), které nepřekračují daný limit 1,0 – 2,0.
4. Z výše uvedeného vyplývá, že je metodologicky neudržitelné uměle od sebe separovat z hlediska konečných efektů fenomén velikosti volebních obvodů a fenomén matematické metody. Jistá velikost volebního obvodu (minimálně do průměrné velikosti 5,7!) ne-

musí nutně být v protikladu vůči zásadě poměrného zastoupení, stejně jako libovolná matematická metoda. Teprve ve spojení jisté míry obou prvků volebního systému vyplývá výsledný efekt!

2.6 Není upravený d'Hondt jako upravený Sainte-Lagüe

Jak již bylo uvedeno, v původním systému poměrného zastoupení pro volby do Sněmovny doznal významné změny také prvek matematického způsobu převodu hlasů na mandáty. Došlo k záměně jedné metody volebních kvót za jednu z metod volebních dělitelů. Konkrétně na místo Hagenbach-Bischoffovy metody uplatňované ve dvou skrutiniích byla přijata metoda d'Hondtova, avšak ve své upravené verzi.

Změna tohoto prvku původního souboru pravidel patří mezi klíčové změny, které kvalitativně mění charakter celého volebního systému v jeho výstupech. Proto bude v následujícím textu soustředěna pozornost na vlastnosti matematické metody upraveného d'Hondta. K tomu poslouží jeho porovnání s formálně podobně upravenou metodou Sainte-Lagüea.

Nejdříve k pojmu „upravený“ d'Hondt. Až dosud se vyskytují nejrůznější označení pro tento způsob převodu hlasů na mandáty. Političtí autoři volební reformy používají přívlastek „vyrovnávací“. Ústavní právník J. Filip naproti tomu uvádí přívlastky „zkracovací“ či „deformující“.¹² K těmto přívlastkům se autor tohoto textu vyjádří na konci této kapitoly. Zde však bude používán víceméně neutrální termín „upravený“ čili „modifikovaný“. Přednost je však jednoznačně dávana českému výrazu, neboť čeština si v mnoha ohledech vystačí, a politologie nemá zapotřebí se uchýlovat k cizím termínům tam, kde to není nezbytně nutné.

Jak d'Hondt, tak i Sainte-Lagüe patří mezi metody volebních dělitelů. Rozdíl spočívá v tom, že se u d'Hondta postupně dělí celkové množství hlasů jednotlivých stran řadou celých čísel (1; 2; 3; 4; ...), zatímco u Sainte-Lagüea se dělí řadou celých lichých čísel (1; 3; 5; 7; ...). V případě jejich upravených verzí dochází ke změně pouze na místě prvního dělitele. Upravený Sainte-Lagüe, který se používá ve Skandinávii (Norsko, Švédsko), zaměňuje úvodní dělitel „1“ hodnotou „1,4“. Upravený d'Hondt, který je víceméně novotvarem vynalezeným českými politiky¹³ (za hlavního autora je považován sociálně demokratický poslanec Z. Koudelka, který ji pojmenovává po sobě, tedy jako „Koudelkovu metodu“) zaměňuje první dělitel „1“ za číslo „1,42“.¹⁴

Z hlediska konečného efektu lze obě matematické metody, včetně jejich upravených variant, seřadit podle míry disproporční potenciality. Jak ukazuje tabulka 4, ale i následující tabulky, nejvíce poměrně se chová metoda čistého Sainte-Lagüea, pak následuje její upravená verze, ještě o něco více disproporční, čistý d'Hondt a nakonec nejvíce disproporční, upravený d'Hondt. Obecně tak platí, že Sainte-Lagüe i ve své upravené podobě má tendenci produkovat spíše poměrné výsledky, zatímco d'Hondt spíše disproporční. Zároveň platí, že čistý d'Hondt je řazen mezi nejvíce disproporční matematické metody, které se v praxi ještě používají (Finsko, Izrael, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Španělsko, Švýcarsko) a v tomto smyslu ho lze označit za standardní. Upravený d'Hondt, který má tendenci produkovat ještě vyšší disproporcionalitu, zvláště pak v menších obvodech, se nikoliv náhodou nepoužívá vůbec.

Z odlišného charakteru metody Sainte-Lagüea a d'Hondta vyplývá, že se jejich úpravou dosahuje poněkud jiných cílů. Jestliže upravený Sainte-Lagüe se někdy pojí s přívlastkem „vyrovnávací“ pro svou schopnost za určitých podmínek vyrovnávat rozdíly mezi velkými a malými stranami, pak nelze tentýž přívlastek použít v případě upraveného d'Hondta.¹⁵

Názorně to dokumentují dvě následující tabulky. Nejdříve tabulka 8 si všimá rozdílů v disproporčních efektech Sainte-Lagüovy metody a její upravené verze. Děje se to tak, že je u každé z pěti sněmovních stran zvlášť vypočítána míra disproporcionality pro čistou i upravenou variantu Sainte-Lagüea. Postupně se tak podle výsledků voleb do PSP ČR z roku 1998 modelově vypočítávají míry disproporcionality pro jednotlivé strany pro případ jediného celostátního obvodu, pak pro 14 a 35 obvodů. Nakonec v poslední řádce jsou zaznamenány modelové výpočty kalkulované na základě abstraktního modelu jediné dominantní strany s více než 40% hlasů v podmínkách 35 volebních obvodů (podle celkového součtu hlasů z voleb do PSP ČR z roku 1998).

Tabulka 8: Vztah mezi čistou metodou Sainte-Lagüe (1, 3, 5, 7, ...) a její upravenou verzí (1,4; 3, 5, 7, ...)

	ČSSD 32,3% ^a		ODS 27,8%		KSČM 11,0%		KDU-ČSL 9,0%		US 8,6%	
	S. L. (%)	uprav. (%)	S. L. (%)	uprav. (%)	S. L. (%)	uprav. (%)	S. L. (%)	uprav. (%)	S. L. (%)	uprav. (%)
1 obv. 1998 ^a	4,2 ⁱ	4,2 ^o (0,0) ^b	3,7	3,7 (0,0)	1,5	1,5 (0,0)	1,0	1,0 (0,0)	0,9	0,9 (0,0)
14 obv. 1998 ^b	5,2	6,2 (+1,0)	2,7	3,7 (+1,0)	2,0	1,5 (-0,5)	1,0	0,0 (-1,0)	0,4	0,0 (-0,4)
35 obv. 1998 ^c	5,7	8,7 (+3,0)	3,2	5,7 (+2,5)	4,0	3,0 (-1,0)	1,0	-2,0 (-3,0)	-2,6	-4,1 (-1,5)
model	A – 43%		B – 21%		C – 16%		D – 12%		E – 8%	
>40% ^d	5,0	1,5 (+6,5)	-2,0	-1,0 (+1,0)	1,5	1,0 (-0,5)	4,5	4,5 (0,0)	0,0	-7,0 (-7,0)

^a/ Výpočet kalkulovaný na základě jednoho celostátního obvodu (200 mandátů) podle výsledků voleb do PS PČR z r. 1998.

^b/ Výpočet kalkulovaný na základě 14 volebních obvodů podle výsledků voleb do PS PČR z r. 1998.

^c/ Výpočet kalkulovaný na základě 35 volebních obvodů podle výsledků voleb do PS PČR z r. 1998.

^d/ Výpočet kalkulovaný na základě modelu jedné dominantní strany (přes 40% hlasů), 35 volebních obvodů podle celkového součtu voleb do PS PČR z r. 1998.

^e/ Skutečný volební zisk jednotlivých stran ve volbách do PS PČR z r. 1998.

^f/ Míra disproporcionality, která je definována jako rozdíl mezi procentem mandátů, které strana získala podle čistého Sainte-Lagüea metody a skutečným procentem získaných hlasů.

^g/ Údaj před závorkou udává míru disproporcionality, která je definována jako rozdíl mezi procentem mandátů, které strana získala podle upravené metody Sainte-Lagüea a skutečným procentem získaných hlasů

^h/ Údaj v závorce označuje rozdíl v míře disproporcionality obou metod.

To, co je zde důležité, jsou modelově vypočítané rozdíly v míře disproporcionality obou metod Sainte-Lagüea. Ty jsou uvedeny v tabulce jako zvýrazněný údaj v závorce u každé strany zvlášť v rámci příslušného počtu volebních obvodů. V případě jediného celostátního obvodu jsou rozdíly nulové, když čistá i upravená verze Sainte-Lagüea přidělila vítězné straně ČSSD vždy o 4,2% mandátů více, než by to odpovídalo procentu získaných hlasů. Ve 14 menších obvodech narůstá u obou blízkých metod míra disproporcionality ve prospěch ČSSD, přičemž jejich vzájemný rozdíl činí +1,0%. Podobná tendence se prosazuje ve 35 obvodech, kdy rozdíl ve prospěch upravené verze Sainte-Lagüea činí již +3,0.

Nejvyšší odskok +6,5% zaznamenává upravený Sainte-Lagüe v rámci modelu s dominantní stranou nad 40% hlasů, jak je uvedeno ve spodní řádce tabulky. Ovšem v tomto případě má hodnota disproporčního rozdílu mezi oběma příbuznými matematickými metodami zcela jinou kvalitu. Jestliže až dosud předcházející rozdíly jen umocňovaly disproporčně nadměrné zisky mandátů pro vítěznou stranu, pak v situaci, kdy první strana získává 43% hlasů, vede nasazení čisté metody Sainte-Lagüea k jejímu disproporčnímu propadu o 5%. Jinými slovy, čistý Sainte-Lagüe vede pouze v podmínkách menších volebních obvodů a jedné dominantní strany k disproporčním ztrátám na straně velkého volebního subjektu. A pouze v tomto modelovém případě, jak ukazuje tabulka, upravený Sainte-Lagüe vyrovnává disproporční ztráty dominantní strany se 43% hlasů (zde ČSSD), respektive její konečné mandátové zisky se dostávají na kladnou hodnotu 1,5%. Jenom v tomto kontextu představuje rozdíl +6,5% v míře disproporcionality vyrovnávací schopnost upraveného Sainte-Lagüea vzhledem k jeho čisté verzi. Podobný stav také odpovídá situaci v některých skandinávských státech (Norsko a Švédsko), kde po druhé světové válce došlo k racionálně odůvodněné dohodě mezi dominantní sociální demokracií na levici a menšími stranami na pravici. Odtud tedy přívlastek „vyrovnávací“, který je však opodstatněný jen v případech existence jedné dominantní strany a menších volebních obvodů.

Naopak, jak ukazuje tabulka 9, v případě d'Hondta je přívlastek „vyrovnávací“ zcela nepatřičný. Jestliže k nějakému vyrovnání došlo, pak mezi autory volební reformy, ale nikoli z hlediska konečných efektů, tzn. ve vyrovnání disproporčních ztrát.

Tabulka 9: Vztah mezi standardní d'Hondtovou metodou (1, 2, 3, 4, ...) a její upravenou verzí (1,42; 2, 3, 4, ...)

	ČSSD 32,3% ^a		ODS 27,8%		KSČM 11,0%		KDU-ČSL 9,0%		US 8,6%	
	d'H. (%)	uprav. (%)	d'H. (%)	uprav. (%)	d'H. (%)	uprav. (%)	d'H. (%)	uprav. (%)	d'H. (%)	uprav. (%)
1 obv. 1998 ^a	4,2 ⁱ	4,2 ^o (0,0) ^b	3,7	3,7 (0,0)	1,5	1,5 (0,0)	1,0	1,0 (0,0)	0,9	0,9 (0,0)
14 obv. 1998 ^b	7,2	8,2 (+1,0)	5,2	7,2 (+2,0)	0,0	0,0 (0,0)	-1,0	-1,5 (-0,5)	-0,1	-2,6 (-2,5)
35 obv. 1998 ^c	11,7	18,2 (+6,5)	7,7	16,7 (+9,0)	0,0	-9,0 (-9,0)	-3,5	-6,5 (-3,0)	-4,6	-8,1 (-3,5)
Model	A – 43%		B – 21%		C – 16%		D – 12%		E – 8%	
>40% ^d	11,0	20,5 (+9,5)	-2,0	-1,0 (+1,0)	1,5	0,5 (-1,0)	-2,5	-12 (-9,5)	-9,0	-9,0 (0,0)

^a/ Výpočet kalkulovaný na základě jednoho celostátního obvodu (200 mandátů) podle výsledků voleb do PS PČR z r. 1998.

^b/ Výpočet kalkulovaný na základě 14 volebních obvodů podle výsledků voleb do PS PČR z r. 1998.

^c/ Výpočet kalkulovaný na základě 35 volebních obvodů podle výsledků voleb do PS PČR z r. 1998.

^d/ Výpočet kalkulovaný na základě modelu jedné dominantní strany (přes 40% hlasů), 35 volebních obvodů podle celkového součtu voleb do PS PČR z r. 1998.

^e/ Skutečný volební zisk jednotlivých stran ve volbách do PS PČR z r. 1998.

^f/ Míra disproporcionality, která je definována jako rozdíl mezi procentem mandátů, které strana získala podle čisté d'Hondtovy metody a skutečným procentem získaných hlasů.

^{8/} Údaj před závorkou udává míru disproportionality, která je definována jako rozdíl mezi procentem mandátů, které strana získala podle upravené d'Hondtovy metody a skutečným procentem získaných hlasů

^{9/} Údaj v závorce označuje rozdíl v míře disproportionality obou metod.

Tabulka 9 tentokrát zjišťuje, jaký je vztah mezi čistým a upraveným d'Hondtem na základě stejného postupu modelových výpočtů, jako v tabulce předcházející. Pohled do posledního, ale i předposledního sloupce svědčí o tom, že také rozdíl v míře disproportionality mezi oběma variantami d'Hondta se postupně zvyšuje, a to dokonce na +6,5%, respektive +9,5%. Současně se přitom ale vždy posilují nadměrné zisky vítězné strany, zde ČSSD. **Nejenže tak upravený d'Hondt nevede k vyrovnání disproportionálních ztrát, ale přímo tyto disproporce podstatně prohlubuje. V tomto smyslu jde také upravený d'Hondt zcela proti smyslu standardně používaného čistého d'Hondta, totiž přidělovat mandáty podle nejvyššího průměru hlasů na mandát.**¹⁶ Jinými slovy, standardní d'Hondt vychází ze zásady nepřidělovat žádné straně mandát dříve, dokud jej nezíská jiná strana, která vykazuje vyšší průměr hlasů na mandát. Takový způsob přidělování mandátů umožňuje právě jen čistý d'Hondt se svou řadou dělitelů celých kladných čísel.

Nahrazením prvního dělitele „1“ hodnotou „1,42“ tak dochází k tomu, že se snižuje téměř o 30% hlasů výchozí základ potřebný k zisku prvního mandátu. V podmínkách menších volebních obvodů a existence vícestranického systému, jak tomu bylo při volbách do Sněmovny v roce 1998, to nutně vede k výrazným disproportionálním ztrátám na straně menších volebních subjektů. Jestliže velké strany dosáhnou na svůj první mandát bez problémů, stejně tak jako na svůj druhý, případně i další, pak menší strana například se ziskem 15% hlasů musí na svůj první mandát počkat, až se proces přidělování mandátů dostane na hodnotu přibližně 10% hlasů, což odpovídá ztrátě způsobené dělitelem 1,42. **Menší strany se tak ucházejí o svůj první mandát se sumou hlasů uměle sníženou téměř o 30%.** V tomto případě nelze než souhlasit s J. Filipem, když, jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, označuje upravený d'Hondt za „zkracovací“ či „deformující“.¹⁷

* * *

Obecně tak platí: **čím větší je první dělitel, tím se snižuje výchozí základ hlasů pro zisk prvního mandátu, což postihuje menší nebo dokonce středně velké strany, zejména v malých volebních obvodech.** Největší strany zde svůj první mandát získají v každém případě; velikost prvního dělitele tak není pro zisk jejich prvního mandátu rozhodující. Rozhodující je pro ně velikost dalších dělitelů.

Čím vyšší je ale hodnota dalších dělitelů, tím více se zase zmenšuje základ velkých stran pro zisk dalších (druhý a více) mandátů. Velkým stranám záleží na tom, aby svůj druhý mandát (a další) získaly dříve, než malé strany získají svůj první mandát v menším volebním obvodu.

Platí pak zásada, že velké strany získají tím více mandátů, čím

- 1) menší je volební obvod a tedy méněkrát se dělí za účelem přidělení mandátu;
- 2) větší je první dělitel;
- 3) menší jsou další dělitelé, čili menší rozdíly mezi jednotlivými děliteli.

V případě menších stran platí totéž, ale za opačných podmínek.

* * *

Z výše uvedeného vyplývá, že z relativně teoreticky široké nabídky metod volebních dělitelů se nejčastěji používá d'Hondt, který však přiděluje nadměrný bonus mandátů největším stranám, a tím produkuje spíše disproportionální výsledky. Naproti tomu je čistý Sainte-Laguë považován za alternativu k d'Hondtovi, neboť podporuje tendenci směřující k poměrným výsledkům. Mezi těmito potenciálně víceméně poměrnými či disproportionálními matematickými metodami se jako zlatá střední cesta nabízí upravený Sainte-Laguë.

Právě v této souvislosti je **výběr metody upraveného Sainte-Laguëa zcela v logice systému poměrného zastoupení. Naopak upravený d'Hondt české provenience (nemluvě již o Imperialiho dělitelích) se této logice a tedy i známé praxi naprosto vymyká.**

3. Souvislosti mezi volební reformou a úpravou státního financování stran¹⁸

Během léta roku 2000 došlo v důsledku schválení novely volebního zákona a novely zákona o politických stranách k podstatným změnám v celkové triádě přímého státního financování. Jedná se o změny v těchto třech formách:¹⁹

- 1) Došlo ke dvoutřetinovému snížení jednorázového **příspěvku na náhradu volebních nákladů**, když místo původní částky 90 Kč se má přidělit již jen 30 Kč za každý obdržovaný hlas. Poté, co Ústavní soud zrušil jako protiústavní podmínku 3% hlasů pro nabytí této dotace, nově se zavádí celostátní hranice ve výši 2%.
- 2) Zhoršily se podmínky pro nabytí práva každoročně čerpat **stálý příspěvek** ve výši 3–5 milionů Kč.²⁰ Jestliže až dosud měly na tento stálý příspěvek vždy nárok strany, které překročily 3% celostátních hlasů při volbách do Sněmovny (za volby do Senátu se nedává nic!), pak nyní se tak stane jen napoprvé. Když tedy strana získá dvakrát po sobě mezi 3 – 5% hlasů, podruhé již nárok na dotaci ztrácí.
- 3) Dvojnásobně se zvyšuje každoročně vyplácený **příspěvek na mandát**, a to jak za poslance, tak i za senátní křeslo. Tato forma státního příspěvku se podle nové úpravy zvyšuje z 0,5 na 1 milion Kč.²¹

Podobně jako to činí volební reforma, ale jinými – totiž finančními nástroji, novela o politických stranách zvyhodňuje větší volební aktéry na úkor menších. Na jedné straně se přímé státní dotace dvojnásobně zvyšují u příspěvku na mandát právě ve chvíli, kdy volební reforma má největším politickým aktérům uměle zajistit nadměrný příděl mandátů na úkor disproportionálních ztrát dokonce i středně velkých stran (strany s méně než 10% budou mít minimální šanci získat aspoň jeden či několik mandátů, čímž prakticky ztratí možnost čerpat tento nejvýznamnější státní příspěvek). Na druhé straně se výrazně snižuje jednorázová dotace na úhradu volebních nákladů, na kterou mají právo také velmi malé volební subjekty se zisky v rozmezí 2 – 5% hlasů.

Podstatné změny schválené v oblasti přímého státního financování politických stran tak svým dopadem doplňují, respektive umocňují účinky většintvorných prvků obsažené ve volební reformě. V tomto kontextu jsou obě novely dvěma stranami těžce mince. Proto lze shrnout, že **obě novely vytvářejí – každá zvlášť – a dohromady tím spíše – nerovné podmínky politické**

soutěže v důsledku nestandardní akumulace většintvorných prvků v podobě speciálního mechanismu převodu hlasů na mandáty a v podobě systému provázaných ekonomických nástrojů. Konkrétně se vytváří podmínky pro následující tendence:

- *nadměrné zvýhodnění největších stran;*
- *rozevírání nůžek mezi možnostmi největších, středně velkých a menších parlamentních stran;*
- *rozevírání nůžek mezi možnostmi parlamentních a mimoparlamentních stran.* Mimoparlamentní strany nebudou mít přístup prakticky k žádné významnější státní dotaci, z níž by mohly financovat fungování svého stranického aparátu, vedení volební kampaně a placení volebních kaucí (v případě sněmovních voleb je třeba za každý z 35 volebních krajů složit kauci 40 tisíc, tedy celkem 1,4 miliónu Kč a v případě senátních voleb za každý z 81 obvodů po 20 tisících Kč, celkem 1,62 miliónu Kč v průběhu 6 let).

4. Politické důsledky volební reformy v ČR

Ze sumy všech číselných údajů se dá dovodit, že v případě nasazení příslušných pravidel odpočítavajících volební reformě se s vysokou mírou pravděpodobnosti prosadí následující tendence:

- *neobvykle velké množství hlasů pravděpodobně propadne;*
- *omezení rovných podmínek svobodné soutěže na politickém trhu* jako důsledek nejenom mnohohrstevného systému volebních klauzulí (vysoká míra „umělé jednoduché“, přirozené i „umělé sčítací“ klauzule), ale i v důsledku finančního znevýhodnění menších stran;
- *teoreticky předpokládaná užší vazba mezi poslanci a voliči* jako výsledek volební reformy může být *zcela zpochybněna* tím, že, jak z modelových výpočtů vyplývá, *až 50 poslanců – to jest 25% celého stavu Sněmovny – nemusí být zvoleno na základě nejvyšší místní voličské podpory, ale v důsledku speciálně upravených volebních pravidel;*
- *oslabení legitimacy a odpovědnosti nově zformované vlády (stejně tak jako Sněmovny) v té míře, jak se bude opírat o zúženou volební podporu.*

5. Závěr

Lze namítnout, že uvedené výpočty jsou hypotetické a tedy velmi vzdálené realitě. Ano, většina zde uvedených údajů vychází z modelových výpočtů výsledků posledních sněmovních voleb z roku 1998. Je samozřejmé, že konkrétní výsledek příštích voleb bude ovlivněn řadou obtížně předvídatelných událostí a faktorů. Mimo jiné bude záviset na počtu volebních subjektů schopných překonat všechny procentuální bariéry pro vstup do Sněmovny, na poměru hlasů mezi nimi, na volební účasti i množství propadlých hlasů. Jednotliví disproporční ukazatelé tak mohou v příštích volbách vykazovat nejen nižší, ale i vyšší hodnoty.

Není zde však určující to či ono vychýlení v daném okamžiku voleb, ale obecná tendence **konkrétního souboru volebních pravidel. Dokonce středně velké strany v rozmezí 10–15% hlasů se stávají „ohroženým druhem“ v důsledku celého třístupňového systému bariér.** Taková míra disproporce je **průvodním znakem nikoliv poměrného, ale většinového volebního systému.**

Pokud se ve standardních demokraciích praktikujících volební systém poměrného zastoupení z dané triády volebních klauzulí – „umělá jednoduchá“, přirozená a „umělá sčítací“ – výrazněji zvýší jedna z nich, pak ostatní dvě jsou na nulové či velmi nízké úrovni. *Neboli sčítací klauzule zde prakticky nikde neexistuje a v případě vyššího přirozeného prahu se „umělá jednoduchá“ klauzule nevyskytuje, či je přinejmenším nižší (ve Španělsku celostátní klauzule na úrovni 4% a v Řecku na úrovni 3%).*

Jestliže se ve standardních demokraciích významnou měrou zvyšuje disproporční potencialita poměrného systému, pak **převážně nasazením menších volebních obvodů. Ovšem disproporční efekt v takových případech nejenže není umocňován přiřazením právě nejvíce disproporčně se chovajících matematických metod, jako tomu však je v případě volební reformy v ČR (upravený d'Hondt, který se spolu s Imperialiho děliteli nikoliv náhodou vůbec nepoužívá), ale naopak je vyvažován konkrétními kompenzačními nástroji.** *Mezi běžně používaná opatření na posílení poměrnosti v rámci systému poměrného zastoupení se řadí například nasazení více skrutinií pro přerozdělování mandátů. Používá se tak více stupňově přidělování mandátů respektive tzv. „remainder transfer“ (Rakousko), nebo se praktikuje separace jisté porce mandátů na celostátní úrovni za účelem kompenzace disproporcionality vzešlé z úrovně lokálních volebních obvodů – postup známý pod pojmem „adjustment system“ (Dánsko a Island přibližně 20%, Švédsko 11%, Norsko, 5%). Podobnými volebními nástroji se daří propojit výhody menších volebních obvodů (vyšší personalizace voleb čili vytvoření prostoru pro těsnější vztahy mezi poslanci a voliči) a zároveň udržet základní parametry systému poměrného zastoupení.*

Odvolávat se v těchto souvislostech na nejrůznější výjimky je naprosto nekorektní. Výjimky jen potvrzují pravidlo.

* * *

To, že je v případě ČR volební mechanismus nastaven zcela proti duchu poměrného zastoupení, je více než zřejmé. Je to způsobeno unikátním navrstením prakticky všech dostupných většintvorných prvků, které lze teoreticky, a jak je vidět, i prakticky, vměstnat – bez jakékoliv další kompenzace – do původní formy poměrného zastoupení. Forma zůstává, obsah je vyprázdněn.

6. Dovětek

Za prvé, každý seriózní politolog, když komparuje volební systémy, komparuje také výslednou míru dosažené proporcionality čili disproporcionality. Za druhé, když se skončí parlamentní volby v některé zemi, bývá zvykem prakticky ihned přepočítat výsledky na základě různých způsobů převodu hlasů na mandáty. Konkrétně například v Británii, kde se uplatňuje prostě většinový systém, jsou volební výsledky přepočítávány podle poměrných pravidel, ale také podle odlišných variant většinového systému. Nikdo přitom netvrdí, že by volby dopadly přesně tak, jak je modelově vypočítáno. Nikdo také nechce pominout ani psychologický, ani žádný jiný efekt, protože to je to, oč v tomto případě vůbec neběží. Cílem je „pouze“ určit pomocí závažného měřitelného ukazatele základní tendence, respektive podstatné vlastnosti daného

souboru volebních pravidel. Nikoho proto ani nenapadne druhého kritizovat, či dokonce odsuzovat za podobný komparativní přístup.

Ačkoliv je kritika nezbytným atributem každé tvůrčí práce a diskuse, přesto je kritika, která se snesla na hlavu R. Policara za to, že si dovolil prostřednictvím indexu deformace porovnat výsledky voleb v Británii s modelovými přepočty výsledků voleb v České republice na základě parametrů schválené volební reformy, zcela nekorektní.²³ Je nesena v duchu – co se nehodí, to se jednoduše zamítne.

Ještě méně produktivní a zhořla účelová jsou tvrzení, ze kterých vyplývá, že si politologie vystačí sama o sobě a nepotřebuje poznatky ústavně právní vědy.²³ Odmítání interdisciplinárního přístupu představuje tu nejméně vhodnou službu, které se může politologii v České republice dostat. Odtud již není tak daleko ke stavu, kdy by se politologie mohla stát pouhou služkou politických zájmů.

Poznámky:

1. Obecně je novela volebního zákona účinná od 1. 8. 2000 s výjimkou § 27 (zřízení 35 krajů), §§ 50–52 (matematická metoda převodu hlasů na mandáty a její důsledky) a obou příloh se seznamem volebních krajů. Tyto výjimky nabudou účinnosti 1. ledna 2002. Časový odklad není ničím jiným, než pojistkou proti vypovězení tzv. opoziční smlouvy ze strany ODS.
2. Ve výjimečných případech i většinový systém může používat vícemandátové obvody. Jedná se například o takové varianty většinového systému, jako blokové hlasování (block vote) nebo kumulované hlasování (cumulative vote). Podrobněji: Klíma, M.: Nová volební reforma ve Spojeném království – „AV plus“, Politologický časopis 1/2000, s. 5.
3. Sartori, G.: Comparative Constitutional Engineering, MACMILLAN PRESS LTD, London 1997, s. 4.
4. Tamtéž, s. 5, 10.
5. G. Sartori považuje umělou klauzuli ve výši 3–4% za příliš nízkou, zatímco bariéru 10% za již příliš vysokou. Viz uvedená publikace autora, s. 10.
6. Autor textu vychází z výpočtů uveřejněných v publikaci: Lijphart, A.: Electoral Systems and Party Systems, A study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990, Oxford University Press, Oxford 1994. Jedna z tabulek byla publikována také v článku Klíma, M.: Volební reforma v České republice v letech 1998–2000, Politologický časopis 3/2000, s. 229.
7. V letech 1983–1991 se v Turecku uplatňovala umělá uzavírací klauzule ve výši 10% hlasů na celostátní úrovni s cílem eliminovat menšinu Kurdů. Řecko, které je známo tím, že snad každé volby mají nová pravidla, zavedlo například v letech 1981–1985 dokonce 17procentní bariéru na celostátní úrovni. Teprve v roce 1993 klesla celostátní bariéra pro jednu stranu na hodnotu 3%. Podrobnější údaje jsou v Sartoriho uvedené publikaci, s. 13–14.
8. Sčítací klauzuli považuje za samozřejmou P. Sokol ve svém článku „Omezující volební klauzule v evropském srovnání“, Parlamentní zpravodaj 6/2000. Naopak J. Filip upozorňuje na výjimečnost takového jevu, když hovoří o „československém viru z roku 1992, který stačil napadnout polské (1993) a slovenské volební zákonodárství“ (viz poznámka 11 v článku „O účelovosti a věcných argumentech při novelizaci volebních předpisů“ publikovaném v Časopise pro právní vědu a praxi, 2/2000).
9. J. Sokol ve výše zmíněném článku.
10. Podrobná analýza volební reformy na Slovensku v referátě: Mesežnikov, G.: „Non-Consensual Pattern of Electoral reform: Case of Slovakia“, Světový politologický kongres IPSA, Quebec, srpen 2000.
11. Pokud jde o metodu Imperialního dělitele, je potřeba se zmínit o tom, že na rozdíl od konvenční praxe v České republice, v rámci které volební řadu dělitele tvoří s výjimkou čísla „1“ celá kladná čísla postupně zvyšovaná o hodnotu „1“ (2; 3; 4; 5; ...), se v části politologické literatury pod tímto pojmem rozumí

- jiná řada dělitele. Konkrétně se někdy uvádí řada začínající číslem „1“ a zvyšující se vždy o „0,5“ (1; 1,5; 2; 2,5; 3; 3,5...). Někdy proto dochází v českém prostředí k určitým nedorozuměním.
12. Blíže viz zmíněný článek J. Filipa.
 13. Nicméně J. Filip upozorňuje, že matematická metoda není zcela neznámá, zvláště v prostředí amerických autorů (viz jeho uvedený článek).
 14. Číslo 1,42 vzniklo jako kompromis v závěrečné fázi vyjednávání o volební reformě mezi ČSSD a ODS. Kompromis mezi čísly 1,4 a 1,5 se našel v podobě čísla 1,42 (jako nahoru zaokrouhlené odmocniny ze dvou). Blíže Koudelka, Z.: Změna volebního systému, Politologický časopis 1/2000, nebo Koudelka, Z.: Reforma voleb. Simulace voleb podle navrženého systému, Parlamentní zpravodaj 3/2000.
 15. Termín „vyrovnávací d'Hondt“ je použit ve druhé dohodě (v části o základních parametrech změny volebního systému) uzavřené mezi ČSSD a ODS dne 26. 1. 2000 (tzv. toleranční patent).
 16. Zmiňuje se o tom také J. Filip ve své páté poznámce pod čarou – viz Parlamentní zpravodaj 5/2000, s. 30.
 17. Velmi přesně na to upozorňuje J. Filip ve svém článku „O účelovosti a věcných argumentech při novelizaci volebních předpisů“, Časopis pro právní vědu a praxi 2/2000.
 18. V této části autor textu upřesňuje a někde poopravuje údaje o státním financování politických stran, které uvedl v článku „Volební reforma v České republice v letech 1998–2000“, Politologický časopis 3/2000.
 19. Podrobnější analýzu podává V. Šimíček ve svém článku „Novela zákona o politických stranách v oblasti financování“ uveřejněném v Časopise pro právní vědu a praxi, č. 3/2000.
 20. Za každou desetinu hlasů přesahující hranici 3% obdrží volební subjekt dalších 100 tisíc Kč. Tak to pokračuje až do maximální výše 5 milionů Kč. Jinými slovy, všechny strany s více než 5% celostátních hlasů obdrží právě tuto nejvyšší částku a nikoliv více.
 21. Zároveň se nově ustavuje státní příspěvek za mandát v zastupitelstvu kraje ve výši 250 tisíc Kč.
 22. Nikoliv zcela korektní kritika článku R. Policara „Jsou navrhované změny volebního zákona v souladu s ústavou?“ v Politologickém časopise č. 2/2000 se objevuje v článkách M. Kubáta „K diskusi o změně volebního systému“ a také T. Lebedy „Přiblížení vybraných aspektů reformy volebního systému“ (s. 255), uveřejněných v následujícím čísle Politologického časopisu.
 23. Uvedená citace je z již zmíněného článku M. Kubáta (s. 284): „Nemohu si odpustit poznámku, že otázka volebních systémů a jejich politických konsekvencí je záležitostí čistě politologickou, kterou právo není schopno do detailů uchopit a zpracovat... Bylo by nesporně vhodné vrátit tento problém tam, kam patří – do politické vědy.“

Summary:

A Proportional „Disproportional“ Electoral System – subsequent to the amendment to the law on elections to the Czech Parliament

The purpose of this paper is to provide a political science analysis of the electoral system subsequent to the reforms approved in July 2000. The separate components of the set of electoral rules are scrutinised under the microscope of model calculations. The anatomy of the electoral system is then examined, particularly with respect to different-sized constituencies and with the help of two basic mathematical methods.

The most important task, however, was not to examine the details for their own sake, but to define the basic characteristics of the reform's electoral mechanism, particularly with regard to the constitutionally-enshrined principle of proportional representation that applies to elections to the Lower Chamber of Czech parliament. In the context of this analysis, an attempt is made to modify the political science definition of the system of proportional representation by means of a quantifiable measurement.